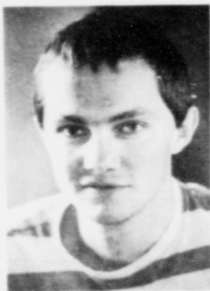

Statsrættarligt kaos

Føroyar statsrættarliga stöðin er ein vavgreytur. Vit hava ikki endaliga ábyrgd, har heimastýrslógin sigur, at vit standa við allari ábyrgdini, har lógin sigur, at vit ikki hava hana. Hetta er okkara størsta politiska mál, og hóast løgmaður noktar tinginum at viðgera tað, hava flokkarnir skyldu til at gera sína stöðu greiða

Viðmerking

SJUREÐUR SKAALÉ

Føroyar hava í løtuni ein løgmann, sum ikki dugir at vera løgmaður. Rætt og slætt.

Størsti vansin er helst, at maðurin ikki dugir at skilja ímillum tað at vera formaður sambandsflokksins, og at vera politiska leiðari Føroya fólks.

Mest týðuligt er hetta komið fram, tá Edmund hevur brúkt bæði ólav-søkurður og nýggjársrøður sínar til einvísa og beinleiðis tápuliga politiska agitatión fyri sær sjálvum og sínum flokki. Og tá hann í Danmark hevur sagt stöðu sambandsflokksins í konkretum málum vera almennu stöðu Føroya.

At hava ein so dugna-leysan løgmann, er álvarsamt. Tað hava ikki minst flokksfelagar hansara mang-an sannað farnu árin. Og serliga álvarsom gerst stöðan av, at nýggja stýrisskipanarlógin gevur Edmundi størri heimildir enn aðrir løgmenn hava havt.

Hesar heimildir misnýtti Edmund Joensen greffliga, tá hann hótti við at skriva út nýval, um eitt uppskot út at kanna okkara ríkisrættarligu stöðu verður samtykt.

Tað var ikki bara misnýtsla, tí eingin - sjálvt ikki sambandsmenn - vistu av, hvat Edmund nú hevði funnið uppá. Tað var eisini misnýtsla, tí løgmaður við hesi hótan vil leggja lok á størsta og týðningarmesta politiska mál í Føroyum

viðhvør. Hann vil brúka sitt álitisstarv til at nokta tinginum so mikið sum at viðgera tað.

Í loysum lofti

Orsøkin til at hann vil blokera fyri eini politiskari viðgerð av heimastýrslógin má vera, at hann heldur galdandi lóg vera í lagi.

Og tað má sigast at vera heilt ófatiligt, tá hugsað verður um, hvat er hent farnu árin. Hevur Edmund t.d. longu gloymt, hvussu hann sjálfur við heima-stýrslógin í hondini hástóruð fór niður við kravi um fleiri milliardir frá danska statinum?

»Tin tulkning av lógin er skeiv« segdu danir, og sambandshövdingin mátti tómhentur krúpa aftur til Føroya.

Tað er ongantið áður komið fram, tá Edmund hevur brúkt bæði ólav-søkurður og nýggjársrøður sínar til einvísa og beinleiðis tápuliga politiska agitatión fyri sær sjálvum og sínum flokki. Og tá hann í Danmark hevur sagt stöðu sambandsflokksins í konkretum málum vera almennu stöðu Føroya.

Men tað er ikki nakað nýtt. Soleiðis hevur stöðan verið líka síðan fólkatingslógin »Lov om Færøernes Hjemmestyre« var samtykt 23. mars 1948.

Ætlanin við lógin var at fáa eitt greitt grundarlag undir »Færøernes forfatningsmessig stilling i Riget«. Men talan var um eina neyðsemmu. Og ein neyðsemmja er sjáldan tann besta semjan. Bæði partar halda seg oftast missa meira, enn teir fáa.

Men í hesum føri hildu flestu føroyingar seg fáa nóg meir, enn danir hildu seg lata. Neyðsemmja bleiv frá fyrsta degi tulkað á hvør sín hátt í ávíkavist Danmark og Føroyum.

Løgfrøðiligu metingarnar broyttast

Løgfrøðiligu ráðgevararnir hjá stjórnini í sambandi við lógarsmiðing vóru samdir um, at lógin ikki hevði við sær, at lögtingið fekk tann endaliga politiska myndug-

leikan í Føroyum. Talan var um »en delegation af usædvanlig vidtgående beføjelser« - tvs. at lögtingið fekk rætt til at umsita ein part av ríkinum - Føroyar. Løgtingslógirnar vóru fyriskipa-anir í sambandi við hesa umsitning, men tær vóru ikki lógir í orðsins sanna týðningi. Tað endaliga valdið var framvegis í Danmark. Tað merkir, at Fólkatingsið, nær tað skuldi verja, einvíst kundi avtikið heimastýrslógina og allar lögtingslógirnar.

Praksis broytt kortini so við og við tær juridisku metingarnar, og í 1992 segði Frederik Harhoff í síni doktararitgerð, at heima-stýrisskipanirnar í Føroyum og Grønlandi »i realiteten sprænger rigsenheden og omdanner riget til et »rigsfællesskab« bestående af tre selvstændige områder, med hver deres sagligt og geografisk afgrænsede beføjelser«.

Orsøkin til hesa broyting í metingini av heima-stýrinum var yvirtøknar og tað, at Føroyar í stóran mun »kláraðu seg sjálvar«. Men tær lögfrøðiligu metingarnar hava havt akademisku týðning. Í 40 át vóru tær ikki brúktar til nakað; tær vóru aldri grundarlag undir týðandi avgerðum.

Tað er tann politiska stöðutakaranin, sum er avgerandi. Trupulleikin er, at donsku politikararnir aldri tóku stöðu til heimastýrslógin. Heilt frá 1948 til 1992 var ikki eitt einasta

orðaskifti í fólkatingssalinum um tað føroyska heima-stýrið.

NATO-málið og undirgrundarmálið vóru stórmál í Føroyum, men í Danmark vóru fá - eisini fáir politikarar - sum kendu til tey.

Heimastýrið var ikki nakað, neyðugt var at taka stöðu til. Tað var bara har, tað sá út til at rigga væl, og eingin meinti nakað um tað.

Føroyar á dagsskránn

Men tá tann føroyski búskapurin kollapsaði, skuldi eitt heilt ættarlið av donskum politikarum, sum aldri hevði sett seg inn í hesi viðurskifti, bráðliga avgera, hvussu kreppan í Føroyum skuldi loysast.

Men fyrst máttu teir gera sær nakrar tankar um, hvat tað var fyri nakað, teir høvdu við at gera. Hvat er heimastýrið, og hvussu eru viðurskiftini millum statin og heimastýrið?

Tað vóru danskir myndugleikar, sum settu dagskránn, hvørja ferð ein avtala skuldi gerast við føroyskar myndugleikar. Tað er teira tulkning av heimastýrslógin, sum er grundarlag undir avtalunum.

Og tað er tí í teimum nógvu orðaskiftunum í Fólkatingsinum um láni-avtalurnar, at vit finna svarið uppá, hvussu fólkatingsið tulkar sína egnu lóg: Lov om Færøernes Hjemmestyre. Gevur lógin føroyingum full rættindi í sermálum, ella hava vit bara

fingið okkara politiska myndugleika til láns? Um tað er tað fyrri ella tað seinna er jú avgerandi fyri, hvat danskir myndugleikar halda seg hava rætt til, og harvið hvørjar loysnir verða valdar.

Hvi bleiv einki gjørt?

Fyri at finna útav hvør grundleggjandi hugsan um heimastýrið lá til grund fyri stöðutakanini hjá Fólkatingsinum, havi eg, í sambandi við eina lestraruppgávu, lisið 9 av Fólkatingsins dagsskrárum frá 1992 og 1993 (í alt 177 talur og viðmerkingar) har málið um kreppuna í Føroyum var á skránni.

Fyrst havi eg hugt at, hvat flokkarnir hildu um, at Schlüter-stjórnin ikki tók føroyskar myndugleikar av ræði og stöðgaði tí, sum hendi í 1980'um.

Og tað er eingin ivi um, at Fólkatingsið helt danskir myndugleikar hava fullan rætt til at gera hetta. Flokkarnir hildu ikki, at heimastýrslógin gevur føroyingum nakað sjálv-ræði, sum hevði verið til hindurs fyri, at danskir myndugleikar tóku føroyskar av ræði.

Flestu flokkar halda tað vera »løgð« og tekin um leti, forsømlsi og vantandi dirvi, at Schlüter ikki gjørdi sína »plikt«: Tók føroyskar myndugleikar av ræði, og stöðgaði tí, sum hendi í Føroyum.

Sjónarmiðið um at føroyskir myndugleikar høvdu valdið í Føroyum, og at

stjórnin tísíkil ikki hevði rætt at krevja politikkin broyttan, varð aldri ført fram.

Valdið tikið aftur

Avtalurnar høvdu sum kunnugt við sær, at danir tóku ein stóran part av tí politiska valdinum aftur frá heimastýrinum. Tað bleiv gjørt við sonevndum »avtalum« og í sonevndari »semju« millum stat og heimastýri.

Men var útgangsstöðin, at føroyingar høvdu politiskan suverenitet í Føroyum, ella hildu danir seg kunna gera sum teir vildu? Hetta ber til at finna fram til við at hyggja at, hvussu flokkarnir í fólkatingssalinum grundgövu fyri, at teir stuðlaðu (ella ikki stuðlaðu) avtalunum.

Tað fyrsta, ein leggur til merkis, er, at sjálf heimastýrslógin als ikki varð tikið upp á tungu í orðaskiftunum! Orð sum ríkisfelagsskapur, sjálfstýri og heimastýri vórðu nógv brúkt, men eingin flokkur tósaði um tað ítökiliga, juridiska innihaldið í hesum orðum.

Tá politikararnir skuldu lýsa sína stöðu til heima-stýrið, vóru tað í staðin orð sum »venlighed«, »respekt« og »forståelse«, sum vórðu brúkt. Øll sögdu seg »virða« heimastýrið, men tað var eingin ivi um, at allir flokkar hildu, at tað er Fólkatingsið sum avger, hvussu »nóg« tað skal virðast.

O.M. Nielsen úr Kristiliga Fólkatlokkinum lýsti væl stöðu fólkatingsins, tá hann segði: »Man må vel også stille det spørgsmål, om respekten for hjemmestyret ikke er drevet lige vidt nok de senere år...«

Ikki ein av donsku politikarunum sýntist at taka undir við sjónarmiðinum um, at heimastýrslógin gevur føroyingum fullt og endaligt vald í sermálum. Og tað varð tí hvørki hildið at vera ein juridiskur ella ein politiskur trupulleiki at taka Lögtingið av ræði. Tað er í mesta lagið ein menniskjaligur trupulleiki.

Allir flokkar uttan fram-burðsflokkurin lögdu sera stóran dent á, at alt varð gjørt í fullkomnari semju millum landstýrið og stjórnina, og allir flokkar kallaðu avtalurnar fyri eina »hjálp« Danmark veitti Føroyum.

Føroysku fólkatingslimirnir

Føroysku fólkatingslimirnir sóu harafturimóti avtalurnar sum eina álvarsama hótan móti politiska sjálvræði Føroya.

Og teir hildu ikki, at danir sýntu føroyingum »virð-

Edmund Joensen hevur fleiri ferðir víst, at hann ikki dugir at røkja uppgávuna sum Føroya løgmaður. Men tá hann noktaði tinginum at viðgera spurningin um okkara ríkisrættarligu stöðu, har heilt av Tá misnýtti maðurin løgmansembætið til at leggja lok á rýðningarmesta politiska mál í Føroyum viðhvør